

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.3

Віктор САЙЧУК, Леоніла ТКАЧУК

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

У статті визначені суть та структура теоретичного знання географічної науки, розкриті принципи та етапи теоретичного рівня пізнання. Окреслено методологічну базу географічних знань, виявлено принципи її застосування при вивченні туристичної сфери, запропоновано узагальнену схему суспільно-географічного дослідження туризму. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження політико-географічного виміру туризму.

Ключові слова: наукова теорія, методологія, географічна наука, туризм, політико-географічний вимір туризму.

Вступ. Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку географії нові теоретичні знання можна отримати не стільки узагальненням емпіричних матеріалів, а скільки за рахунок зміни основ пізнання, використанням нових концепцій, методів і підходів, як географічних, так і інших наук. Це призводить до диференціації географічних наук та сприяє подальшому розвитку їх методологічної бази.

Теоретичний рівень географічних знань має виступати підґрунтям дослідження сфери туризму. Нині туризм це багатоаспектний феномен глобального масштабу, що чинить суттєвий вплив на не тільки на життя окремої особистості, але й на розвиток людської цивілізації в цілому. Сутність туризму розкривається через розуміння його багатогранності. Роль географія у дослідженні туризму є унікальною. Актуальний рівень та тенденції розвитку теоретичного ядра географії, як науки про цілісну географічну оболонку Землі, дозволяє здійснити комплексне дослідження туризму за рахунок використання як міждисциплінарного підходу, так і концептуального апарату галузевих суспільно-географічних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В загальнометодологічному плані проблема теоретизації географічної науки та становлення наукової теорії, зв'язку наукової теорії із світоглядом, стилем наукового мислення широко обговорена у філософській та географічній літературі, даній проблемі присвячено значну кількість статей, монографій, збірників.

Значний внесок у вирішення проблем розробки філософських та методологічних питань географічних наук висвітлена в працях Е. Алаєва, В. Лямина, С. Мороза, С. Ниммика, М. Пістуна, Я. Олійника, К. Мезенцева, Ю. Поросенкова, Н. Поросенкової, О. Руденка, Ю. Саушкина, В. Стьопіна, О. Топчієва, О. Шаблія, В. Анучина, А. Арманда, В. Бунге, І. Герасимова, В. Гохмана, А. Григорьєва,

У. Мересте, М. Мукитанова та багатьох інших науковців. Їх праці присвячені проблемам формування методологічних основ побудови географічної теорії, проблемі об'єкта і предмета вивчення, проблемі специфіки географічних явищ, проблемі співвідношення теоретичного і емпіричного в географії, проблеми синтезу географічних наук.

Швидкий прогрес масового туризму у другій половині ХХ ст. сприяв формуванню двох основних векторів розвитку наукового пошуку. З одного боку, активно розвивалися дослідження окремих аспектів феномену туризму і сформувався мультидисциплінарний підхід до його вивчення. З іншого, багато вчених: М. Крачило, І. Зорін, М. Кабушкін, В. Квартальнов, М. Мальська, В. Пазенок, В. Федорченко, О. Чудновський, у тому числі і відомі західноєвропейські фахівці Дж. Джафарі, К. Каспар, Н. Лейпер, Ф.Франжіаллі, П. Келлер, акцентуючи увагу на складності феномену туризму і його важливості в контексті розвитку людської цивілізації, наголошували на необхідності розробки інтегральної теорії науки про туризм на основі міждисциплінарного підходу. Наукові основи географічних досліджень функціонування сфери туризму та туристсько-рекреаційної діяльності розглянуто у працях Г. Александрової, О. Бейдика, Т. Божук, В. Кифяка, С. Кузика, О. Колотухи, О. Любіцевої, М. Мироненка, В. Преображенського, М. Рутинського, І. Смаль, І. Твердохлебова, І. Смірнова, В. Стафійчука, Т. Ткаченко, І. Яковенко та інших вчених.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Основною метою даної роботи є аналіз особливості теоретичного рівня наукових знань з огляду на дослідження туристичної сфери та визначення на цій основі структур теоретичного рівня дослідження в географії. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1) розглянути суть та структуру теоретичних знань географічної науки та визначити принципи теоретичного дослідження в географії;

2) окреслити методологічну базу географічних досліджень сфери туризму;

3) обґрунтувати теоретико-методичні засади дослідження політико-географічного виміру туризму.

Виконання завдань по досягненню мети дослідження дасть можливість чіткіше сформулювати уяву про особливості та принципи розвитку теоретичного географічного знання та формування на цій основі теоретико-методологічної бази географічних досліджень в туризмі.

Виклад основного матеріалу. Основою розвитку географії як і будь-якої іншої науки виступає теорія, що «... є головною, типовою і найскладнішою формою знань, яка відтворює сутність об'єктивної дійсності за допомогою власних логічних конструкцій» [10, с. 7]. Розвинуті теоретичні знання дають можливість проводити наукові дослідження та застосовувати їх результати в практичній діяльності.

Теорію (з грец. *theoria* – спостереження, дослідження) можна розглядати, як найрозвинутішу форму «...наукового знання, яка дає цілісне, системне відображення закономірних та сутнісних зв'язків певної сфери дійсності» [11, с. 573], або як «...достовірне знання, систему логічних понять і уявлень про загальні, сутнісні й необхідні внутрішні зв'язки певної предметної галузі знань» [10, с. 573].

Тому теорія найбільш адекватно відображає об'єктивну дійсність шляхом створення логічної системи достовірних знань та формування понятійно-термінологічного апарату предметної галузі дослідження. Рівень розробки понятійно-термінологічного апарату свідчить про теоретичний рівень науки. Що стосується географії, зокрема суспільної географії, то її термінологія згідно з Алаєвим Е. Б. потребує впорядкування та систематизації, оскільки відзначається багатозначністю, складними та громіздкими термінами, відсутністю еквівалентів в термінології інших мов, тощо [1, с. 8-12].

Таким чином, в основі теорії науки можна виділити взаємопов'язану систему абстрактних об'єктів, які визначають специфіку даної науки. Стьопін В. С. дану систему назвав «фундаментальною теоретичною схемою» [16, с. 110]. Вихідні ознаки її абстрактних об'єктів та відносин завжди характеризують найбільш суттєві риси теорії предметної галузі. Фундаментальну теоретичну схему можна розглядати в якості досить абстрактної моделі взаємодій, що вивчаються в теорії, та вона виявляє структурні особливості таких взаємовідносин, фіксуючи в пізнанні їх суттєві характеристики [16, с. 110-111].

Виходячи із зазначеного можна розрізнити особливості теоретичного та емпіричного знання географії, що дасть змогу провести межу між теоретичним та емпіричним в системі наукового дослідження (табл. 1.).

Таблиця 1

Загальні особливості теоретичного та емпіричного рівня знань в системі географічних наук

(узагальнено автором з використанням [10, с. 7-8])

Особливості теоретичного знання за Пістуном М.Д.	Особливості емпіричного знання в географії на думку автора
Завжди має загальний і необхідний характер, оскільки містить відомості про структуру об'єкта вивчення	Носить «чуттєвий», дослідний характер
Є достовірним, тобто істинність його логічно доведена і перевірена суспільною практикою	Достовірність емпіричних даних перевіряється теоретичними розробками і навпаки
Завжди є системним, тобто цілісним, логічно зумовленим	Емпіричні знання представлені як опис чуттєвого досвіду та результатів проведених досліджень
Отримують його переважно за допомогою наукових методів дослідження	Одержують переважно з використанням дослідних даних, за допомогою яких уточнюється та конкретизується теоретична система
Повинно мати практичне значення	Практично втілюються ті теоретичні ідеї доцільність яких перевірена емпіричним шляхом

Теоретичне знання з географії можна розглядати як складну та багатогранну систему, що

має свою структуру. Основними елементами теорії виступають наукові терміни і категорії,

принципи і постулати, на основі яких розроблені окремі концепції, парадигми, закони і закономірності (як достовірні, так і гіпотетичні).

В структурі теоретичного рівня пізнання можна виділити два підрівні, перший з яких формує часткові теоретичні моделі і закони, які виступають в якості теорії, що відносяться до досить обмеженої частини явищ; другий – складає розвиток наукової теорії, що включає часткові теоретичні закони в якості наслідків, виведених із фундаментальних законів теорії. Складовою частиною теоретичного знання на кожному з цих підрівнів є теоретична модель та сформульований відносно неї теоретичний закон. Елементами теоретичної моделі є абстрактні об'єкти (теоретичні конструкції), які знаходяться в чітко визначених зв'язках та взаємовідносинах між собою. Теоретичні закони безпосередньо формулюються відносно теоретичних моделей [17, с. 180-182].

Можна виділити два підходи до розуміння форм підвищення теоретичності географічного знання: виділення теоретичної частини науки в окрему дисципліну і створення теоретичного рівня географічних знань в межах окремих дисциплін. Зокрема Ю. Г. Саушкін пропонував виділити як окрему науку в системі географічних наук теоретичну географію, метою якої є виявлення найбільш загальних законів та побудови просторово часових систем і структур [14, с. 148]. Слід зазначити, що поняття простір («простір і час») необхідно розуміти як філософську категорію, а «географія може лише інтерпретувати це загальнонаукове поняття відповідно до специфіки галузі матеріального світу, що вивчається нею» [1, с. 98].

Таким чином, теоретичний рівень наукового пізнання визначається єдністю теоретичного знання і теоретичної діяльності. Можна виділити два основні рівні наукового знання географічної науки: теоретичний та емпіричний. Теоретичний рівень включає філософію, світоглядну методологію і загальну теорію географії та її складових частин. Сутнісною частиною наукового дослідження є аналіз діалектики теоретичного та інших рівнів наукових знань, насамперед емпіричного. Постійні протиріччя між цими рівнями є одним з рушійних чинників розвитку науки.

Теоретичне рівень дослідження, на відміну від емпіричного, відображає суть об'єктивної дійсності, яка вивчається за допомогою розроблення логічних конструкцій. Якщо емпіричне дослідження безпосередньо спрямоване на реальні об'єкти, дані спостережень та експериментів, то теоретичне вивчає дійсність

опосередковано. Географія, як і будь-яка інша наука завжди потребує спостереження явищ дійсності та експериментального її дослідження.

Теоретичний рівень географічного дослідження починається після побудови логічних конструкцій, які в науковому дослідженні відіграють роль ідеалізованих об'єктів. Теоретична модель лише опосередковано зумовлена емпіризмом, але її виникнення неможливе без розвитку емпіричної науки.

Отже, теоретична модель об'єкту дослідження проявляється у формалізованій (знаково-символічній) формі і не виступає реальним предметом. За допомогою логічних методів дослідження та розумового експерименту встановлюються загальні, істотні та необхідні зв'язки між елементами об'єкту дослідження, які відображаються за допомогою теоретичних законів та закономірностей, що є основою теорії даного галузі знань. Формування даних теоретичних моделей дає змогу розробити теоретичну систему дослідження. Хоча на теоретичному рівні науки і відсутня пряма взаємозалежність між змістом наукового знання та дослідними даними, проте на даному рівні активніше розвивається понятійно-термінологічний апарат даної предметної галузі знань (географії), що визначає більш активну та спрямовуючу особливість теоретичних досліджень на протиположний емпіричним.

На початковому етапі розвитку науки можливе одержання теоретичних знань без використання емпіричних відомостей про довкілля, тобто шляхом уявного експерименту. Але подальший розвиток теорії вимагає постійне використання дослідних даних одержаних емпіричним шляхом, що дасть можливість конкретизувати та визначити шляхи практичного застосування теоретичних розробок. Таким чином, теоретичне та емпіричне знання є однаково необхідними та пов'язаними між собою напрямками в науковому дослідженні. Подальший розвиток науки в значній мірі залежить від протиріччя між даними науковими напрямками, оскільки емпіричне дослідження стосується природи самих понять.

Все сформульоване вище підтверджує правильність існування п'яти основних етапів теоретичного дослідження сформульованих відповідно до загальної принципової схеми теоретичного дослідження з суспільної географії, запропонованої Пістуном М. Д. [10, с. 13], яку можна використати і для дослідження в галузі туризму:

1) вибір і обґрунтування абстрактного об'єкта суспільно-географічного вивчення;

2) вивчення особливостей суспільно-географічних відношень (зв'язків) і процесів;

3) визначення нових понять, їх термінів і категорій;

4) обґрунтування концепцій (гіпотетичних чи достовірних), а потім відповідних законів і закономірностей;

5) розробка конструктивних аспектів дослідження (прогнозу, планування, конструювання).

Саме таке розуміння теоретичного рівня географічного дослідження дозволить успішно розвинути всі основні напрями наукової діяльності – від пізнавального до конструктивного.

Важливим елементом теоретичної діяльності є методологія дослідження, тобто науково обґрунтований підхід до вирішення основних теоретичних питань науки, який можна назвати методологічним підходом.

Розвиток теорії географії пов'язаний з переосмисленням ролі людини в природі, що призводить до виникнення методологічних проблем географічної науки та зумовлює необхідність вдосконалення методології дослідження. Це значною мірою пов'язано із розумінням місця людини в природі, оскільки людина є складовою частиною природи і одночасно основною рушійною силою виробництва.

Термін «методологія» визначає науково обґрунтовані принципи, форми та методи науково-пізнавальної діяльності, тобто характеризує процес отримання наукового знання і в «...широкому філософському розумінні термін «методологія» означає світогляд ученого, а у вузькому – сукупність методів і засобів дослідження, що застосовуються в даній галузі знань» [10, с. 14].

Отже, методологію географічної науки як «вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності» [19, с. 29] можна вважати перехідною ланкою між філософією та географією.

Існують різноманітні підходи до визначення структури методології науки.

За Дзенісом З. Є. розрізняють наступні методологічні рівні наукового пізнання [6]: 1) загальна наукова методологія (базується на філософії та логіці); 2) загальнонаукова методологія (використовує загальні для різних наук концепції та підходи); 3) методологія споріднених груп наук; 4) методологія конкретних наук (конкретно-наукова методологія); 5) часткова методологія (методологія окремих дисциплін напрямків науки).

Блауберг І. В. та Юдін Е. Г. визначили чотири рівні методологічного знання [4]:

1) філософська методологія, що вивчає загальні принципи пізнання і категоріальний устрій науки загалом; 2) загальнонаукові принципи і форми дослідження; 3) конкретно наукова методологія, тобто сукупність принципів, методів, прийомів та процедур дослідження, що застосовуються в певній спеціальній галузі знань, зокрема в суспільній географії; 4) методика і техніка досліджень.

Мороз С.А. виділив три рівні методології [9]: 1) філософська методологія; 2) загальнонаукові принципи, підходи і форми пізнання; 3) конкретно-наукова методологія.

Досить важливим завданням при дослідженні теоретичного розвитку географічної науки є визначення взаємовпливу методологічних рівнів, оскільки кожен процес наукового дослідження включає: суб'єкт, об'єкт, предмет, методи, підхід, засоби пізнання, результати дослідження, практичне використання цих результатів та кожне наукове дослідження проходить в три етапи:

1) описовий (дескриптивний) – узагальнення та систематизацію матеріалів дослідження (класифікація, типізація, районування тощо);

2) інтерпретивний – пояснення досліджуваного явища в процесі розвитку, його аналіз та прогнозування;

3) конструктивний – визначення оптимальних цілей і рекомендацій для управління географічними процесами.

Туризм – значуще і багатоаспектне суспільне явище, яке вивчається нині багатьма науками. Пріоритетна роль географії в дослідженні туризму полягає у розкритті просторово-часових закономірностей його функціонування. При цьому, як складний суспільно-географічний феномен глобального масштабу, туризм вимагає поєднання наукових підходів окремих суспільно-географічних дисциплін. На сучасному етапі розвитку географічна наука не має розвинутої на достатньому рівні власної методологічної бази дослідження туристичної сфери та чітко сформульованих наукових законів, що повною характеризують сутнісні особливості об'єктів пізнання та взаємозв'язків між ними. Тому досить важливим теоретичним завданням розвитку географічних знань є виявлення та узагальнення конкретно-наукових (зокрема суспільно-географічних) законів, логічне узагальнення та формалізація принципів (правил) наукового дослідження з географії, вдосконалення емпіричних висновків та узагальнень, що сприятимуть формуванню основи для проведення власне теоретичних досліджень географічних процесів та явищ у

сфері туризму.

Географічне дослідження туристичної сфери варто проводити в кілька етапів:

- 1) формування теоретико-методологічних основ дослідження;
- 2) оцінка чинників функціонування та розвитку туристичної сфери;
- 3) дослідження особливостей територіальної (геопросторової) організації туристичної сфери;
- 4) прогнозування та розвитку туристичної сфери, розробка рекомендацій та обґрунтування заходів державної політики.

Оцінка функціонування туристичної сфери має здійснюватись відповідно до розробленої науково-обґрунтованої методики та з урахуванням специфічних особливостей соціально-економічного розвитку. Дана методика базується на системному підході до об'єкту дослідження та комплексному вивченні впливу географічних чинників на сучасний та перспективний стан розвитку туризму.

Основними групами методів географічних досліджень в туризмі є:

1) методи інформаційного забезпечення, зокрема, метод опитування та спостереження (для отримання необхідної інформації про стан об'єкта дослідження);

2) методи дослідження територіальних особливостей розвитку туристичної сфери, зокрема, методи класифікації, групування і відносних величин, систематизації (для узагальнення та систематизації понятійно-термінологічного апарату науки), структурного аналізу і синтезу (для узагальнення виявлених тенденцій), статистичні методи та спеціальні методи статистичного аналізу (для обробки статистичної інформації), картографічні методи (для оцінки просторових відмінностей і залежностей);

3) методи прогнозування, розробки рекомендацій та обґрунтування заходів регіонального програмування, зокрема, експертні та фактографічні методи моделювання та прогнозування.

Прогнозування розвитку туристичної сфери доцільно розглядати як «процес наукового передбачення змін у часі просторової організації людської діяльності в регіонах» [9, с. 33], що має на меті здійснення якісної та кількісної оцінки впливу різноманітних факторів на просторове формування попиту та пропозиції туристичного продукту та збалансування ринку туристичних послуг. Основою метою суспільно-географічного прогнозування в туризмі є змодельовати ситуацію в недалекому майбутньому відповідно до сучасного стану та

основних тенденцій соціально-економічного розвитку.

Загальна схема прогнозування може включати три основні етапи:

1) початковий етап (визначення мети та завдання прогнозування; формулювання загальних уявлень про можливості і тенденції розвитку, напрями удосконалення туристичної сфери та розробка на цій основі дієвих заходів регіонального розвитку; обґрунтування прогнозних індикаторів розвитку туризму; вибір методів прогнозування, збір та систематизація вихідних даних);

2) основний етап (побудова логічних та формалізованих моделей туристичної системи певного ієрархічного рівня; розрахунок та інтерпретація отриманої інформації; визначення та обґрунтування варіантів прогнозів);

3) завершальний етап (узагальнення окремих елементів прогнозу; обґрунтування оптимальної територіальної структури туристичної сфери; обґрунтування перспектив просторово-часової організації туризму; обґрунтування та запровадження заходів державної політики).

Туризм нині вивчають багато наук, географія, зокрема суспільна має пріоритет оскільки дозволяє здійснити комплексне дослідження за рахунок використання міждисциплінарного підходу, поєднання теоретико-методичних засад окремих суспільно-географічних дисциплін: географії туризму, рекреаційної географії, географії міжнародних економічних відносин, географії світового господарства, країнознавства та політичної географії. Суттю географічних досліджень туризму є виявлення форм і просторових співвідношень туристських явищ і пов'язаних з ними процесів, що змінюють і перетворюють простір, предметом – територіальні закономірності та особливості функціонування і розвитку територіальних систем організації туристської діяльності людей [5]. Політико-географічне дослідження туризму дозволить розглядати його як форму людської діяльності з неzapеченим політичним аспектом, який обумовлений поєднанням багатоманітних суспільно-економічних факторів, що діють на різних рівнях.

У відповідності і з наведеною вище схемою етапів географічного дослідження туризму, в першу чергу, необхідно обґрунтувати предмет політико-географічного дослідження туризму, його теоретико-методичні засади. Політико-географічний вимір туризму розглядається як результат взаємного впливу туризму та політичної сфери життєдіяльності людства. Використання геосистемного аналізу при

вивченні територіальної організації туристичної діяльності в її обумовленості політико-географічними процесами та для виявлення можливостей використання туризму як інструменту політичного впливу передбачає дослідження зв'язків між політичними та системами туризму в умовах інтегрального геопростору [18].

Кожен системний об'єкт розглядається у взаємодії із зовнішнім середовищем. Зовнішнє середовище являє собою сукупність об'єктів, які не є елементами даної системи, але взаємодія з якими враховується при вивченні системи. Це об'єкти, зміна властивостей яких впливає на систему, та такі, чиї властивості змінюються унаслідок взаємодії з системою. Окремі політичні феномени без сумніву можуть класифікуватися як вихідні параметри розвитку системи туризму і одночасно трансформуватися внаслідок її функціонування. Відкритість системи туризму дозволяє на кожному ієрархічному рівні дослідження конструювати міжсистемні зв'язки, розкриваючи механізми та параметри впливу конкретних політичних процесів, явищ, інститутів на її функціонування. Таким чином, стає можливим обґрунтувати конкретний зміст категорії геополітичний чинник розвитку туризму.

Туристичні системи різного ієрархічного рівня від глобальної до національної реагують на дію чинників політичної сфери зміною просторово-часових параметрів функціонування. Фіксація та пояснення територіальних трансформацій є змістом аналітичного етапу дослідження. Дослідження політичного аспекту туризму передбачає також аналіз оберненого впливу: того як геополітичний простір розвитку туристичних систем перетворюється в процесі їх функціонування. Практика використання туризму для посилення неформальних міжнародних контактів, забезпечення позитивного іміджу держави на міжнародній арені дозволяє розглядати його як інструмент досягнення зовнішньополітичних інтересів держави та одну з базових стратегій «розумної сили» і відповідного зовнішньополітичного впливу [18].

Конструктивний етап дослідження політико-географічного виміру туризму полягає у прогнозуванні різних сценаріїв розвитку туристичних систем в умовах динамічної геополітичної ситуації. Практична спрямованість досліджень передбачає розробку геостратегії розвитку туристичних систем, що дозволить передбачати та компенсувати негативний наслідок геополітичних ризиків; враховувати до-

даткові можливості і обмеження викликані зрушеннями у співвідношенні сил на світовій арені; використовувати туризм як інструмент покращення міжнародного іміджу держави, спосіб зміцнення миру, поліпшення взаєморозуміння між народами, розширення торгового, наукового та культурного співробітництва, налагодження добросусідських відносин.

Висновки і пропозиції.

Таким чином, географія перестала бути суто емпіричною наукою, оскільки на сучасному етапі розвитку географії нові теоретичні знання можна отримати не лише шляхом узагальнення емпіричних матеріалів, а й за рахунок зміни основ пізнання, використанням нових концепцій, методів і підходів, як географічних, так і інших наук. Це призводить до подальшому розвитку методологічної бази географічних дисциплін. Вивчення даних питань можливе за допомогою філософії та методології науки.

У сучасних умовах сфера туризму суттєво впливає на соціально-економічний розвиток будь-якої держави та людства загалом, адже поєднує в собі ринкову спрямованість і соціальні аспекти суспільного розвитку, є потужним фактором зростання престижу держави на міжнародній арені. Географія може забезпечити комплексне дослідження багатоаспектного феномену туризму за рахунок використання міждисциплінарного підходу та концептуальної бази окремих соціально-економічних дисциплін. Дослідження політичного аспекту міжнародного туризму передбачає: концептуалізацію поняття геополітичний чинник туризму; аналіз просторово-часових трансформацій у розвитку туристичних систем під впливом агентів політичної сфери; висвітлення ролі туризму як інструменту міжнародних відносин; розробку геостратегії розвитку туризму в умовах динамічного геополітичного середовища.

Варто зауважити, що наукове забезпечення туристичної сфери не повною мірою відповідає суспільним потребам. Використання науково обґрунтованих рекомендацій теоретичного і прикладного характеру здатне підвищити якість управлінських рішень на рівні держави, регіональних і місцевих органів влади, підвищити ефективність реального турбізнесу [3]. Тому розробка та удосконалення теоретико-методологічного підґрунтя для проведення наукових досліджень з географії туризму і рекреації є досить актуальним і перспективним завданням.

Література:

1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
2. Балабанов Г. В. Динаміка і структура наукового пошуку в галузі туризму і рекреації в Україні : аналітична доповідь / Г. В. Балабанов, В. С. Сайчук. – К. : НАУ, 2017. – 100 с.
3. Балабанов Г. В. Тенденції розвитку туризмознавства в Україні / Балабанов Г. В., Сайчук В. С. // Геополітика і екогеодинаміка регіонів : научний журнал. – Симферополь, 2014. – Том 10. – Випуск 2. – С. 286-291.
4. Блауберг І. В. Становлення і сутність системного підходу / Блауберг І. В., Юдін Е. Г. – М. : Наука, 1973.
5. Географія туризму / Под ред. А.Ю. Александровой. – М.: Кнорус, 2016. – 592с.
6. Дзеніс З. Е. Методологія і методика соціально-економічних досліджень / З. Е. Дзеніс. – Рига : Зинатне, 1980. – 258 с.
7. Лямін В. С. Географія і общество. Філософські і соціологічні проблеми географії / В. С. Лямін. – М. : Мысль, 1978. – С. 15-54, 157.
8. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : монографія / К. В. Мезенцев. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 253 с.
9. Мороз С. А. Методологія географічної науки : навч. посібник / Мороз С. А., Онопрієнко В. І., Бортник С. Ю. - К. : Заповіт, 1997. - 333с.
10. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : навч. посібник для студ. геогр. фак. ун-тів / М. Д. Пістун. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
11. Причепій Є. М. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Причепій Є. М., Черній А. М., Гвоздецький В. Д., Чекаль Л. А. – К., 2001. – С. 527-575.
12. Руденко О. В. Про специфіку стихійно-емпіричного пізнання / Руденко О. В. // Дні науки філософського ф-ту-2006 : матеріали доповідей та виступів Міжнародної наукової конференції. – Частина 2. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2006 – С.104-105.
13. Сайчук В. С. Емпіричний рівень наукового пізнання в географії / В. С. Сайчук, Л. М. Ткачук // Економічна та соціальна географія : наук. зб. – К., 2013. – Вип. 2 (67). – С. 39–45.
14. Саушкін Ю. Г. Історія і методологія географічної науки / Ю. Г. Саушкін. – М. : Мысль, 1973. – С. 3-46, 79-91, 148.
15. Степін В. С. Методологія / В. С. Степін. // Знання – сила. – 1980. – № 10.
16. Степін В. С. Теоретичне знання / В. С. Степін. – М., 2000. - С.99-184.
17. Степін В. С. Філософія науки. Общі проблеми: учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В. С. Степін. – М. : Гардарики, 2006. – 384с.
18. Ткачук Л. М. Актуальні тенденції розвитку туризму в Україні: геополітичний контекст / Ткачук Леоніла, Сайчук Віктор // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2015. – Вип. 33. – С. 224–237.
19. Топчів О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: навч. посібник для студ. географічних спеціальностей вищ. навч. закладів / О. Г. Топчів. – Одеса : Астропринт, 2005. - 632с.
20. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : Львівський національний університет ім. І.Франка, 2001. – 744с.

References:

1. Alaev E. B. Sotsial'no-ekonomicheskaya geografiya: Ponyatiino-terminologicheskii slovar' / E. B. Alaev. – M. : Mysl', 1983. – 350 s.
2. Balabanov H. V. Dynamika i struktura naukovoho poshuku v haluzi turyzmu i rekreatsiji v Ukrayini : analitychna dopovid' / H. V. Balabanov, V. S. Saychuk. – K. : NAU, 2017. – 100 s.
3. Balabanov H. V. Tendentsiyi rozvytku turyzmoznavstva v Ukrayini / Balabanov H. V., Saychuk V. S. // Geopolitika i ekogeodinamikaregionov : nauchnyi zhurnal. – Simferopol', 2014. – Tom 10. – Vypusk 2. – S. 286-291.
4. Blauberh I. V. Stanovlennya i sutnist' systemnoho pidkhodu / Blauberh I. V., Yudin E. H. – M. : Nauka, 1973.
5. Geografiya turizma / Pod red. A.Yu. Aleksandrovoi. – M.: Knorus, 2016. – 592s.
6. Dzenis Z. E. Metodologiya i metodika sotsial'no-ekonomicheskikh issledovaniy / Z. E. Dzenis. – Riga : Zinatne, 1980. – 258 s.
7. Lyamin V. S. Geografiya i obshchestvo. Filosofskie i sotsiologicheskie problemy geografii / V. S. Lyamin. – M. : Mysl', 1978. – S. 15-54, 157.
8. Mezentsev K. V. Suspil'no-heohrafichne prohnozuvannya rehional'noho rozvytku : monohrafiya / K. V. Mezentsev. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivskyy universytet», 2005. – 253 s.
9. Moroz S. A. Metodolohiya heohrafichnoyi nauky : navch. posibnyk / Moroz S. A., Onopriyenko V. I., Bortnyk S. Yu. - K. : Zapovit, 1997. - 333s.
10. Pistun M. D. Osnovy teorii suspil'noyi heohrafii : navch. posibnyk dlya stud. heohr. fak. un-tiv / M. D. Pistun. – K. : Vyscha shkola, 1996. – 231 s.
11. Prychepiy Ye. M. Filosofiya: posibnyk dlya studentiv vyshchikh navchal'nykh zakladiv / Prychepiy Ye. M., Cherniy A. M., Hvozdet'skyy V. D., Chekal' L. A. – K., 2001. – S. 527-575.
12. Rudenko O. V. Pro spetsifiku stykhiyno-empyrychnoho piznannya / Rudenko O. V. // Dni nauky filofs'koho f-tu-2006 : materialy dopovidey ta vystupiv Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi. – Chastyina 2. – K. : VPTs “Kyivskyy universytet”, 2006 – S.104-105.
13. Saychuk V. S. Empyrychnyy riven' naukovoho piznannya v heohrafii / V. S. Saychuk, L. M. Tkachuk // Ekonomichna ta sotsial'na heohrafiya : nauk. zb. – K., 2013. – Vyp. 2 (67). – S. 39–45.
14. Saushkin Yu. G. Istoriya i metodologiya geograficheskoi nauki / Yu. G. Saushkin. – M. : Mysl', 1973. – S. 3-46, 79-91, 148.
15. Stepin V. S. Metodologiya / V. S. Stepin. // Znanie – sila. – 1980. – № 10.
16. Stepin V. S. Teoreticheskoe znanie / V. S. Stepin. – M., 2000. - S.99-184.
17. Stepin V. S. Filosofiya nauki. Obshchie problemy: uchebnik dlya aspirantov i soiskatelei uchenoi stepeni kandidata nauk / V. S. Stepin. – M. : Gardariki, 2006. – 384s.
18. Tkachuk L. M. Aktual'ni tendentsiyi rozvytku turyzmu v Ukrayini: heopolitychnyy kontekst / Tkachuk Leonila, Saychuk Viktor

// Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 4. Heohrafiya i suchasnist'. – 2015. – Vyp. 33. – S. 224–237.

19. Topchiyev O. H. Suspil'no-heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky: navch. posibnyk dlya stud. heohrafichnykh spetsial'nostey vyshch. navch. zakladiv / O. H. Topchiyev. – Odesa : Astroprint, 2005. - 632s.
20. Shabliy O. I. Suspil'na heohrafiya: teoriya, istoriya, ukrayinoznachni studiyi / O. I. Shabliy. – L'viv : L'vivs'kyu natsional'nyy universytet im. I. Franka, 2001. – 744s.

Аннотация:

В. С. Сайчук, Л. М. Ткачук. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

В статье определены особенности теоретического и эмпирического уровней научного знания; анализируются характер теоретических географических знаний и методологические его принципы. Выявлена также роль географических изысканий в исследовании туризма, в частности его геополитического аспекта.

Существует два основных уровня географических научных знаний: теоретические и эмпирические. Теоретический уровень включает философию, методологию мировосприятия и общую теорию географии. Важной частью научного исследования является анализ диалектики теоретических и других уровней научного знания, прежде всего эмпирического.

Теоретическая модель объекта исследования существует в формализованной (знаково-символической) форме и не является частью объективной реальности. Используя логические методы и ментальный эксперимент, устанавливаются общие, существенные и необходимые отношения элементов исследуемого объекта, которые отражаются в теоретических законах и закономерностях, последние, в свою очередь, составляют основу теоретического знания.

Важной составляющей теоретического уровня знания является методология исследования, то есть научно обоснованный подход к решению основных теоретических вопросов науки.

Каждое научное исследование проводится в три этапа: 1) описательное - обобщение и систематизация исследовательских материалов (классификация, типизация, зонирование и т. Д.); 2) интерпретация - объяснение изучаемого явления в процессе развития, его анализ и прогнозирование; 3) конструктивный - определение оптимальных целей и рекомендаций для управления географическими процессами.

География может обеспечить всестороннее изучение многомерного феномена туризма с использованием междисциплинарного подхода и концептуальной базы отдельных социально-экономических дисциплин. Геополитический аспект туризма рассматривается как результат взаимного влияния туризма и политической сферы жизни человека. Системный подход имеет значительный прогностический потенциал для выявления механизмов и принципов взаимодействия между туризмом и политической сферой общества.

Изучение политического аспекта международного туризма включает: концептуализацию геополитического фактора туризма; анализ пространственно-временных трансформаций в развитии туристических систем под влиянием факторов политической сферы; выявление роли туризма как инструмента международных отношениях; разработку геостратегии развития туризма в динамичной геополитической среде.

Ключевые слова: научная теория, методология, географическая наука, туризм, политико-географическое измерение туризма.

Abstract:

V. S. Saichuk, L. N. Tkachuk. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF GEOGRAPHICAL RESEARCH IN TOURISM.

In the article the features of the theoretical and empirical levels of scientific knowledge are defined; the nature of theoretical geographical knowledge and the methodological basis of geographical knowledge are analysed. It is also the role of geographical studies in the research of tourism, in particular geopolitical dimension of tourism, is revealed.

There are two main levels of geographical scientific knowledge: theoretical and empirical. The theoretical level includes philosophy, worldview methodology and the general theory of geography. An essential part of a scientific study is the analysis of the dialectics of theoretical and other levels of scientific knowledge, primarily empirical. Constant contradiction between these levels is one of the driving factors of the development of science.

The theoretical level of research, in contrast to the empirical, reflects the essence of objective reality, which is studied through the development of logical structures. If an empirical study is directly aimed at real objects, data of observations and experiments, then the theoretical studies overtake reality indirectly.

The theoretical level of geographical research begins with the construction of logical structures that play the role of idealized objects in scientific research. The theoretical model is only indirectly determined by empiricism, but its emergence is impossible without the development of empirical science. The theoretical model of the research object manifests itself in a formalized (sign-symbolic) form and does not act as a real subject. By the use of logical methods and mental experiment, general, essential and necessary connections within the elements of the object are established. They are reflected through the theoretical laws and regularities, which, in its turn, construct the basis of the theoretical knowledge.

An important element of theoretical knowledge is the research methodology, that is a scientifically based approach to solving the basic theoretical issues of science.

Each scientific study takes place in three stages: 1) descriptive - generalization and systematization of research materials (classification, typification, zoning, etc.); 2) interpretive - an explanation of the phenomenon under study in

the development process, its analysis and forecasting; 3) constructive - the definition of optimal goals and recommendations for the management of geographic processes.

In modern conditions, the tourism industry significantly affects the socio-economic development of any state and humanity as a whole, because it combines market orientation and social aspects and is a powerful factor in the growth of the prestige of the state on the international stage.

Geography can provide a comprehensive study of the multidimensional phenomenon of tourism through the use of an interdisciplinary approach and the conceptual framework of individual socio-economic disciplines. The geopolitical dimension of tourism is considered as the result of the mutual influence of tourism and the political sphere of human life. The system methodological approach has a significant prognostic potential for revealing mechanisms and principles of interaction between tourism and political sphere of society.

The study of the political aspect of tourism includes: the conceptualization of the geopolitical factor of tourism; the analysis of spatial and temporal transformations in the development of tourism systems under the influence of the political sphere factors; the revealing the role of tourism as a factor in international relations; the elaboration of geostrategy of tourism development in a dynamic geopolitical environment.

Key words: scientific theory, methodology, geographical science, tourism, geopolitical dimension of tourism.

Надійшла 05.10.2018р.

УДК 338.483

Володимир ХУДОБА, Зоряна РУМИНСЬКА

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НПП «СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ»

У статті обґрунтовано можливості використання геоінформаційних технологій в рекреаційній діяльності НПП «Сколівські Бескиди». Проведено інвентаризацію туристичних ресурсів та туристичної інфраструктури НПП «Сколівські Бескиди». Розроблено та запропоновано структуру ГІС рекреаційної діяльності НПП. Здійснено наповнення ГІС оцифрувавши природні, історико-культурні та об'єкти туристичної інфраструктури, зокрема заклади проживання, заклади харчування та атракційні заклади. Проаналізувано навантаження території НПП Сколівські Бескиди об'єктами туристичної інфраструктури.

Ключові слова. Геоінформаційні технології, ГІС, національний природний парк «Сколівські Бескиди», туристичні ресурси, туристична інфраструктура, ЦМР.

Постановка проблеми. Розвиток туристичної діяльності, особливо її екологічного напрямку, притаманний регіонам зі збереженим довкіллям, як правило в межах природоохоронних, заповідних територій. Туризм в таких регіонах формує суттєву частину місцевої економіки, а прискорення його розвитку можливе шляхом популяризації власного рекреаційного потенціалу через поширення відомостей в існуючих інформаційних системах.

Сучасний розвиток інформаційних технологій та просторовий характер більшості екологічних аспектів природно-антропогенних систем, їхня багатofакторність та значні обсяги даних, що обробляються, зумовили необхідність автоматизації туристичного картографування із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій, що дістало назву – географічні інформаційні системи (ГІС).

Складені у минулих роках туристичні карти часто не відображають реального стану природних комплексів та об'єктів. Значно підвищити якість та оновити інформаційний зміст карт допомагають сучасні технології з використанням даних космічного знімання, інтернет-ресурсів та можливостей сучасних геоінформаційних систем [13].

На сьогодні ГІС в туристичній галузі

використовуються в основному для підготовки туристичних карт, буклетів і іншої друкованої продукції. У той же час, для рекреаційних територій, що володіють унікальним туристичним потенціалом, важливою є розробка геоінформаційних систем з метою розробки нових туристичних маршрутів та створення інтеркартографічних інтернет ресурсів в туристичній галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В науковій літературі уже неодноразово розглядалось використання геоінформаційних систем в туризмі. Цій проблематиці присвячені праці С.П. Сонько, П.Г. Черняги, О. Шершньової, М.А. Умрика, В.С. Готиняна, А.В. Семененко, О.В. Томченко, А.В. Мельника, М.І. Лепкого, Л.Ю. Матвійчук та інших. Дані роботи в основному присвячені теоретичним підходам до застосування ГІС в туристичній галузі. Незважаючи на значну кількість публікацій, низка питань щодо перспектив використання ГІС технологій в туризмі на сучасному етапі містить перспективу подальшого дослідження.

Постановка завдання дослідження. На сьогодні географічні інформаційні системи (ГІС) є найбільш ефективним інструментом пізнання й опису географічного середовища,